

УДК 32:327.5(477):303.722.2(44)(045)

Леся Халецька

### ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ В ПРАЦЯХ СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

*У статті висвітлено підходи сучасних французьких дослідників до визначення ролі і місця України в геополітичних умовах початку XXI ст. у зв'язку з політичними подіями в Україні наприкінці 2014 – на початку 2015 рр. («революцією гідності») та військовою агресією Росії, анексією Росією Криму. Розкрито бачення французькими науковцями чинників геополітичного статусу сучасної України та ймовірні сценарії її розвитку.*

*Ключові слова:* Україна, геополітичний центр, Росія, ЄС, США.

Події кінця 2013 – початку 2014 р.р. з новою силою акцентували прагнення України відігравати роль повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Однак великою мірою реалізація цього прагнення залежить від зовнішньополітичних і геостратегічних чинників: чи бачать зарубіжні партнери, які виявили підтримку Україні в надскладних умовах розвитку в пост-революційний період, насамперед країни Європейського Союзу, США, в Україні самостійного зовнішньополітичного гравця? Образ суб'єкта міжнародної діяльності формується низкою чинників, враховуючи і внутрішньополітичні. Аналіз сприйняття України закордоном дасть відповіді на питання причин досягнутого на сьогодні як становища нашої країни, дозволить прорахувати перспективи розвитку міждержавних відносин України на близький і віддалений термін. Щоб зрозуміти, ким є Україна в очах іноземних партнерів і якими мають бути її дії, щоб змінити цей образ у кращий бік, необхідно проаналізувати роль і місце, які відводяться Україні зарубіжними дослідниками в сучасних геополітичних умовах. Оскільки визначальним для України напрямком розвитку є євроінтеграційний, а однією з впливових держав ЄС є Франція (з якою Україна має давні двосторонні стосунки), важливим для України буде розуміння її сприйняття французькою суспільно-політичною думкою.

Дослідження геополітичного виміру розвитку нашої держави присутнє у великій кількості праць вітчизняних науковців. Так, Н. Васюк у статті «Геополітична стратегія держави кризового суспільства: стан наукових досліджень» [1] узагальнює відомості наукових досліджень, які торкаються визначення ролі і місця України в сучасному геополітичному просторі. Серед проаналізованих ним – роботи Д. Базіва, С. Василенка, А. Гальчинського тощо (всього 41 праця), що засвідчує актуальність розглянутої теми. Однак проаналізовані праці належать до періоду до 2009 р. включно, тобто найновіші дослідження не увійшло у коло розглянутих автором. Крім того, вони досить побіжно висвітлюють місце України в геополітичних концепціях зарубіжних дослідників. Зокрема, частково дотичною з темою нашого дослідження є робота Ж. Панченко, яка в контексті розгляду інформаційної парадигми проаналізувала вплив геополітичного чинника на двосторонні відносини України з державами ЄС, дослідила геополітичний вимір взаємин України з Німеччиною, Францією, Великою Британією, Польщею [2]. Також певним чином суголосною розглянутій нами темі є праця О. Снігир, яка виділяє «український зміст» традиційних та сучасних геополітичних концепцій, приходячи до висновку про об'єктний статус України в геополітичних відносинах, рух нашої держави до статусу суб'єкта політики [3]. Загальний аналіз еволюції геополітики Франції представлений у праці О. Лозовицького [4], який аналізує погляди Елізе Реклю, В. де Ля Бланша, Ш. де Голля, Іва Лакоста та визначає специфічні риси геополітичної стратегії Франції. Особливості геополітичних досліджень французьких авторів, структура геополітичної думки Франції, формування та реалізація її стратегії розглянуті К. Денисенко [5]. Однак у зазначених дослідженнях не знайшли відображення сучасні геополітичні концепції французьких дослідників, а саме їхня українська складова. Метою нашої роботи є висвітлення поглядів сучасних французьких науковців стосовно місця та ролі України в геополітичних умовах, що склалися після подій «революції гідності», розглянути представлені ними можливі сценарії подальшого розвитку подій для України, визначальні з їхньої точки зору чинники наявного геополітичного статусу нашої держави.

Достатньо повний аналіз української геополітики подає Патріс Гурден, доктор історії, викладач міжнародних відносин і геополітики Повітряної школи, член наукової ради Центру геополітики [6]. Автор послідовно аналізує такі геополітичні чинники, як: матеріальна складова (географічне розташування, природні ресурси, розвиток господарства); характеристика населення (матеріальна забезпеченість, етнічний склад, мовна ситуація, релігійний чинник); формування нації.

Характеризуючи географічне розташування, рельєф, клімат України як такі, що більшою мірою сприяли розвитку її господарства і забезпечували матеріальне багатство цих територій, П. Гурден

зауважує чинники, що призводили чи можуть призвести до слабкості України. Серед них: 1) незахищеність процвітаючих регіонів України з півдня через відсутність жодної природної перепони; 2) повна енергетична залежність від Росії промислових підприємств, розташованих перш за все у східній частині країни та навколо Києва; 3) застаріле обладнання і тісні зв'язки з Росією. Незважаючи на якісні університетські та науково-дослідні центри, які могли б забезпечити кваліфікованою робочою силою і висококваліфікованими спеціалістами, необхідними для модернізації країни, Україна опинилася у безвиході, оскільки російський ринок виступає у якості основного, присутній постійний газовий шантаж з боку Росії, майже відсутній західний капітал, вичерпані фінансові можливості не дозволяють вирішити проблему застарілого обладнання.

Після XIII ст. регіон, позбавлений сильної державності, здатної забезпечити його безпеку, зазнав страждань через своє вигідне становище (суперечки за нього сусідніх держав, проходження й/чи окупація чисельними військами).

Важливе місцезоташування і потенційна вразливість роблять Україну державою, яка відповідає критеріям «геополітичної осі» («геополітичного центру»). Збігнев Бжезінський пропонує цей термін для держав, «чиє значення впливає не з їхньої сили чи мотивації, а швидше з їх важливого розташування і наслідків їх потенційної вразливості для дій з боку геостратегічних діючих осіб. Найчастіше геополітичні центри обумовлюються своїм географічним розташуванням, яке у ряді випадків надає їм особливу роль чи то стосовно контролю доступу до важливих районів, чи то стосовно можливості відмови важливим геополітичним діючим особам в отриманні ресурсів. В інших випадках геополітичний центр може діяти як щит для держави чи навіть регіону, який має важливе значення на геополітичній арені [7, с. 55]. На думку П. Гурдена, ця роль буферної зони допомагає пояснити слабкість сучасної України.

Дослідник зауважує, що демографічний фактор так само грає не на користь України, як і втрата нею матеріальної бази державної могутності. Демографічна складова характеризується наступними ознаками: 1) зменшення кількості населення (до 45500000) дає право автору не відносити Україну до країн з великою кількістю населення; 2) зменшення показника народжуваності; 3) старіння населення; 4) регіональна економічна нерівність забезпечення населення, що актуалізує питання отримання та розподілу податків та зборів, а зрештою проблему децентралізації; 5) етнічна неоднорідність населення, яка разом із мовними суперечками та сильним релігійним напруженням (успадковані від складної історії регіону) зумовлюють політичну важливість проблеми української ідентичності. Тому вирішення етнічних конфліктів за рахунок федералізації видається автору малоімовірним, оскільки історичний досвід свідчить, що федералізація далека від автоматичної стабілізації країни, яка її використовує (приклад Нігерії чи Індійського союзу): внаслідок відсутності компетентного керівництва, прийнятого всіма українцями, федералізація прискорить розпад країни на користь Росії, яка з'явиться в образі рятівниці.

Розглядаючи питання української ідентичності, П. Гурден приходить до висновку, що «українська нація на сьогодні знаходиться, у кращому випадку, в зародковому стані» [6]. Він зазначає, що до 1991 р. українське національне почуття було слабким. Разом з тим, у дискусії, яка торкається важливих геополітичних уявлень і викликає велику зацікавленість міжнародного співтовариства, дослідник, спираючись на факти історії IX–XVIII ст., вважає спірним заперечення сучасної України як спадкоємиці Київського князівства і таким чином колись Росії. Насправді, лише з третім поділом Польщі Москві вдалося запанувати на більшій частині сьогодишньої території України.

Саме позиціонування кремлівським керівництвом Росії як важливої геостратегічної діючої особи зумовило кризові події в Україні. «Володимир Путін зображує себе співцем втраченої російської величчя і героєм її відновлення. Це зумовлює серію політичних і/чи воєнних дій...» [6].

П. Гурден зазначає, що позиція Росії зумовлена захистом її як економічних, так і стратегічних інтересів. Росія залежить від прибутків від продажу нафти і природного газу. Крім цього, вуглеводневі продукти є засобом зовнішнього тиску Росії. Також. З 2011 р. Росія зацікавлена у створенні митного союзу (Євразійського союзу). Стосовно стратегічних інтересів, Росія робить усе для збереження Кримського півострова для своїх морських сил. Але набагато важливішим для неї є побоювання розширення НАТО ще далі на Схід, користуючись прозахідним ставленням українського керівництва.

Дослідник підкреслює історичну схильність Росії до експансії. Згадуючи події 1938 р. (зустріч керівників держав у Мюнхені), він порівнює російського президента з фюрером, оскільки вони обидва відкидали принципи міжнародного права (однак, подібного звинувачення заслуговують і США за події 2003 р. в Іраку). Російський експансіонізм і пасивність Заходу нагадують стан свідомості, який панував напередодні Другої світової війни. Найбільш вражаючим є знецінення даного слова: йдеться про обіцянки, дані 5 грудня 1994 р. у Будапешті Російською Федерацією, Великобританією та США поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України. Реакція

Заходу, перш за все ЄС, на заяву Москви 4 березня 2014 р. про відсутність домовленостей з державою, яка щойно з'явилася, виявилася мінімальною. П. Гурден у зв'язку з цим говорить про безсилля, виявлене ЄС, оскільки у відповідності з Лісабонським договором 2007 р. держави-члени ЄС домовилися про проведення спільної зовнішньої політики і політики безпеки з метою сприяння миру, безпеці і прогресу в Європі й у світі. Відповідно до стратегічної концепції, прийнятої 12 грудня 2003 р. та продовженої у 2008 р., держави ЄС мали б втрутитися в український конфлікт. Така квола реакція з боку ЄС пояснюється, на думку П. Гурдена, частковою економічною залежністю від Росії. На чолі залежних – Німеччина, Великобританія, Франція.

Аналізуючи роль американського фактору в українській кризі, П. Гурден зазначає, що Європейському Союзу не слід його враховувати через низку обставин, а саме: 1) географічну віддаленість України, тоді як Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія (члени ЄС та НАТО) мають спільний кордон з Україною; 2) енергетичну самозабезпеченість США, які мало втягнені у торгівельний і фінансовий обмін з Росією і яким, таким чином, нема чого втрачати в економічному плані; 3) віддаленість США (в усіх аспектах) від Росії; 4) низька зацікавленість американського населення бачити свою державу втягнутою у зовнішні конфлікти. Учений наводить одну з поширених точок зору, згідно з якою в Україні Москва прагне завдати «символічної поразки» США, що продемонструє занепад американської могутності, а також те, що міжнародні відносини ґрунтуються на відносинах сили.

П. Гурден цілком погоджується із прогнозом, зробленим одним з кращих спеціалістів з дослідження України Андреасом Карелером у час проголошення Україною своєї незалежності: «Всюди в Європі в XIX ст. чисельні етнічні групи, які не мали власної держави, завершеної соціальної структури, власної літературної мови і культури великої цивілізації стали націями. Деякі, як чехи і фіни, швидко й успішно провели націєтворчий процес, інші зазнали відставань та падінь. Українці належать до цієї другої групи. Наслідком цього є відсутність на сьогодні їхнього національного об'єднання, і часто за кордоном вони не сприймаються нацією» [6]. Дослідник приходить до висновку, що Росія має всі шанси на успіх у справі руйнації незалежної України, яка, можливо, не буде безкровною. У підсумку П. Гурден висловлює надію, що у зв'язку з українськими подіями президентство Путіна не буде вписане у наші книги з історії як найгірша геополітична катастрофа початку XX ст.

Комплекс гео економічних і стратегічних даних, а саме особливості формування території України, її населення, характер економічного розвитку, перспективи відносин з ЄС, Росією розглядає у своїй роботі Паскаль Маршан, професор університету Ліон II [8]. На початку дослідження він відразу зауважує, що до 1991 р. Україна ніколи не існувала як держава – визнаний суб'єкт міжнародного права. Незалежна Україна 1991 р. – це УРСР, реорганізована Сталіним у 1945 р. Вона об'єднує регіони, які упродовж століть мали різну історію, і тому знаходиться в пошуках елементів ідентичності, спільних для всіх: 1) три регіони ведуть свій початок від Київської Русі X – XII ст.: Середнє Подніпров'я та Київ, який приєднався до Москви після повстання проти католицької Польщі у 1654 р.; центрально-західна Україна і Волинь, полонізовані, включені до Російської імперії після 1793 р.; Галичина, яка перебувала здебільшого під польським та австрійським контролем, а з 1945 р. перейшла під управління Москви; 2) два регіони, які ніколи не були частиною Русі X – XII ст. і завжди керувалися московською владою: Слобідська Україна і Новоросія на півдні (Катеринославська та Херсонська губернії), завойована Катериною II наприкінці XVIII ст. і заселена російськими, українськими, німецькими колонізаторами в XIX ст.; 3) три регіони, анексовані Сталіним у 1945 р.: Прикарпатська Русь, Буковина, Буджак; Крим, завойований Катериною II (Таврійська губернія), був приєднаний до України рішенням Хрущова у 1954 р. від України ж було відрізано Трансністрію і приєднано до Молдавської РСР. Із здобуттям Україною незалежності давній розкол відновився: це виявляється, перш за все, в релігійних та мовних конфліктах, що мають тенденцію до політизації, що наочно представляє карта президентських виборів 2010 р., яка радикально протиставила дві України.

Дослідник проаналізував також економічну вагу регіонів України, порівнюючи відсоток представленого населення, ВВП та частку у загальнодержавному експорті: частка ВВП та експорту Центру становить подвійний відсоток його демографічної ваги – найкращий показник; Верхнє Подніпров'я та Схід мають найнижчу економічну вагу (з 37 % населення вони забезпечують тільки 25 % ВВП та 17 % експорту; особливо сильна відмінність для Сходу – 27 % населення, але лише 9 % експорту).

П. Маршан окремо розглядає два регіони, які знаходяться в центрі кризових подій, що розгорнулися в Україні, – Крим і Донбас.

Зважаючи на низьку економічну вагу Криму в Україні, російська реакція на події лютого 2014 р. в Києві викликана суто стратегічними мотивами: розумним прагненням Росії зберегти за собою

базу розміщення військового флоту, контроль за морськими підходами, а також небажання побачити в Севастополі НАТО.

Стосовно Донбасу, для Росії було б корисніше його перебування в складі України, оскільки з його втратою в Україні зменшилася б кількість російськомовного населення, а отже зменшився б і вплив Росії. Аналізуючи проблему майбутнього україно-російських відносин, що постала у зв'язку з анексією Росією Криму, П. Маршан акцентує увагу на взаємозалежності української та російської економік і робить висновок про негативні наслідки розриву економічних зв'язків між двома державами перш за все для економіки України. Дослідник наводить низку прикладів залежності українських підприємств від партнерства з Росією, перш за все тих, які випускають високотехнологічну продукцію: танки, ракети, ракетне обладнання, підприємства авіакосмічної галузі (КБ Морозов і завод Малишева в Харкові, дніпропетровський «Південмаш» тощо). «Відрізані від ринку Росії і її союзників, виробництво танків і будівництво військових кораблів в умовах зменшеного національного ринку можуть сподіватися лише на успішний експорт. Однак в цій галузі існує жорстка конкуренція і надзвичайно високий рівень розвитку, що потребує фінансових засобів, якими українські підприємства не володіють» [8].

Безперечною перевагою є для України, завдяки її географічному положенню, роль природного коридору між Євразією і західною Європою. За часів російської імперії та СРСР уздовж цього коридору була створена система портів та газопроводів, якими радянський режим транспортував на Захід сибірський газ. Розрив між Україною і Росією зумовить намагання останньої забезпечити транзит газу, оминаючи Україну (проекти Північний та Південний потоки).

Порівнюючи перспективи переважного співробітництва, передусім економічного, України з ЄС та Росією, П. Маршан доводить, що прозахідна орієнтація України буде згубною для її економіки. Так само згубними є й втрата економічних зв'язків із Росією. Україна потребує перш за все фінансової підтримки. Зважаючи на пояснення вже присутніх на українському ринку промислових інвесторів, які зацікавлені в Україні як в експортній платформі в Росію (ця роль України зникне в разі вільного обміну між Україною та ЄС), науковцю здається малоімовірним приплив прямих закордонних інвестицій. Інвестиціям не сприяє також збереження україно-російського конфлікту.

У невизначений термін Україна могла б стати базою низьковартісної продукції. «Французький міністр зовнішньої торгівлі заявив у січні 2014 р., що Україна «це важлива потенційна перспектива для нашої промислової продукції». Вона може одночасно виконувати функцію постачальника промислової сировини. Цей колоніальний поділ праці створює замало перспектив для української економіки» [8]. Через можливе зближення між Києвом і НАТО, Росія, керуючись мотивами безпеки, прагне як ліквідувати будь-яку залежність своєї військової машини від українського постачальника (що ставить на порядок денний питання виживання української авіакосмічної галузі), так і, через західні санкції, зберегти засоби власної зовнішньоекономічної активності, перемістивши російську зовнішню торгівлю з українських і балтійських портів у власні.

Дослідник зазначає, що втрата російських ринків спровокує в Україні також соціальні ускладнення, які охоплять, крім Луганської області, центри аерокосмічної індустрії (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Запоріжжя), портові міста (Одеса, Миколаїв), прикордонні території, які дуже залежать у своєму експорті від російського ринка (Харків, Суми, Чернігів). Згадуючи вираз європейського комісара Гюнтера Отінгера, що порятунок Греції – лише дріб'язок порівняно з потребами України, якій потрібні зусилля ЄС, США, Канади, МВФ, П. Маршан сумнівається, що ЄС, зважаючи на власну хитку економічну ситуацію, зможе «витягнути» економіку 45-мільйонної країни, відрізаної від частини своїх територій.

Зважаючи Кремль «розважливою діючою особою», науковець вбачає в застосуванні військових сил нормальну реакцію на загрози безпеці Росії українські події, до того ж, «чи може Кремль забути чисельне російськомовне населення, не втративши обличчя перед внутрішньою російською громадською думкою?» [8]. Дотримуючись відверто антиамериканської позиції, він стверджує, що протистояння між Росією і прозахідним блоком спричиняє економічні збитки всім сторонам – Росії, Україні, ЄС – за виключенням США, які «можуть тільки радіти, бачачи схвильованість європейських країн. Враховуючи їх залежність у сфері безпеки, вони можуть бути тільки більш поступливими бажанням Білого Дому» [8].

Відомий французький геополітик Александр дель Валь, викладач міжнародних відносин в університеті Меца та асоційований член Інституту Шуазель, розглядає українську кризу в контексті взаємин Україна – НАТО, вважаючи справжньою причиною кризи розширення впливу НАТО на Схід «у близьке російське зарубіжжя» [9]. Серед подій, які спонукали В. Путіна відмовитися від свого початкового охвілювання на користь «євразійського проекту», поряд з другою іракською війною 2003 р. стоять українські революції 2004 та 2014 рр. Дії Путіна пояснюються неможливістю допустити керувати Україною, – країною, розташованою в сфері стратегічного впливу Росії, – радикальному антиросійському уряду, підтримуваному Заходом. Для Росії анексія Криму стоїть в

одному ряду з визнанням Заходом автономії Косово. «Для Володимира Путіна, Москва має, т. ч., право захищати свої стратегічні бази, які дають доступ до теплих морів (Сирія, Крим тощо), так само, як Захід захищає свої бази всюди аж до портів російського простору» [9].

Стосовно застосованих проти Росії санкцій, «економічні та стратегічні цілі є такими, що ніхто не зацікавлений відчутними санкціями реально нашкодити владі Володимира Путіна, який наколи не був популярнішим, ніж сьогодні, і який може вдатися до «репресій» («заморозити» майно західних компаній, присутніх в Росії, припинити постачання в залежні європейські країни газу (Німеччина, Італія, балтійські країни) тощо» [9].

Александр дель Валь бачить вирішення загальної західно-російської (а в її межах, очевидно і української) кризи в рамках так званого «паноксиденталізму», коли Захід мав би «відмовитися від своєї універсалістської зарозумілості і зміг би реорганізуватися на основі своїх цивілізаційних інтересів, своєї іудейсько-християнської ідентичності і свого стратегічного простору перед новими викликами багатополюсного світу, які Росія приймає, але які Захід, здається, відкидає в ім'я універсалістської утопії («Village Global ou McWorld»), яка є результатом плутанини між мондіалізмом та глобалізмом: перший є небезпечною нео-імперіалістською утопією, а другий – лише полем дій і обміну між суверенними державами» [9].

У статті «Україна в кризі, ключова країна для Євразійської будівлі» Жан Бернар Пінатель, генерал, доктор політичних наук, консультант з геостратегії інновацій та ризиків, представляє чотири можливі сценарії розвитку України, яка на сьогодні містить стратегічний інтерес для США, Росії та Європи: інтеграція в Європейський Союз, розділення, фінляндизація, зв'язуюча ланка Євразії [10].

Інтеграція України до ЄС і НАТО, на думку дослідника, є малоімовірною, оскільки, по-перше, незначна кількість європейських країн бажають сьогодні розширення; по-друге, Україна не відповідає жодному з критеріїв розширення: 1) політичні критерії: правова держава, стабільна демократична система та захист меншин; 2) економічні критерії: життєздатна ринкова економіка та дієздатність в умовах конкуренції всередині Союзу; 3) прийняття обов'язків вступу: приведення національного законодавства у відповідність із загальноєвропейським. Крім цього, занепокоєння викликає поширення корупції та впливовість ультра націоналістичних партій.

Стосовно економічної допомоги, «гігантські» потреби в якій має Україна, надія на Європу та США має бути досить помірною, оскільки перша піклується головним чином про розвиток європейських країн з метою подальшого поширення на зарубіжні ринки, до того ж поширена в Україні корупція не гарантує правильного використання позичених коштів; другі ж готові надавати позики новому українському уряду, але в обмежених розмірах та опосередковано, через МВФ, тому що Б. Обама має інші пріоритети. «Але, як недавня історія це демонструє, лише Росія готова на фінансові зусилля великих масштабів» [10].

Щодо другого сценарію, розділення, дослідник певен, що його не хочуть ні США та ЄС, ні Росія, однак «цей вибір не усунений остаточно, якщо нова українська влада не знайде рівноваги між різними відцентровими силами всередині держави та назовні» [10]. Він вважає, що найбільш ймовірною гіпотезою є фінляндизація України. «Цей сценарій враховує різномірний характер коаліції, яка прийшла до влади в Києві й об'єднує про європейців та ультра націоналістів, загальну корупцію, сильний вплив російськомовної меншості на Сході України. Всі ці внутрішні фактори змушують думати, що нова влада буде нездатною провести реформи, необхідні для забезпечення підйому країни, першої умови її незалежності. У цьому ж руслі і зовнішні чинники: слабка рішучість європейців розщедритися, значні важелі, якими володіє Путін як стосовно України (географічна близькість, підтримка російського населення, преференційні тарифи на газ), так і стосовно США (дискусія стосовно стратегічних озброєнь, Афганістан, Іран, Сирія тощо) [10].

Безпосередньо Ж.-Б. Пінатель є прихильником сценарію, в якому Україна виступає каталізатором і зв'язуючою ланкою Євразії, оскільки, завдяки своєму географічному розташуванню і багатонаціональному характеру (російська, польська, румунська, німецька національні меншини) Україна одночасно звернена і на Схід, і на Захід. Однак «підпорядкування європейських лідерів американським інтересам суперечить життєвим інтересам Європи і європейців» [10]. І для України, і для Європи, і для Росії цікавим є погляд на Україну як на східні ворота Європи і зв'язуючу ланку з Росією.

Співробітник паризької Академії Геополітики, франко-хорватський дослідник Ж. Ж. Вюжік, аналізуючи кризові події в Україні в статті «Українська криза та третій геополітичний шлях», бачить ймовірну перспективу України в її участі як зв'язуючої ланки в євразійському проекті [11]. Дослідник зауважує, що сприйняття цього проекту є різним для Парижа, Москви, Відня, Берліну, Загребу, Києва. Зрозуміло, що пострадянськими країнами євразійство сприймається як «неоколоніальна ідеологія російської величчя» і як пострадянська ідеологія» [11], тому вони чинять супротив будь-яким федеративним, багатонаціональним, неоімперським проектам. Автор наголошує на двох

пересторогах, нівелювання яких завадить реалізації євразійського проекту: 1) він не повинен еволюціонувати до неоколоніального і неоімперіалістського проекту, а навпаки «залишатися вірним ідеалу імперії як органічної й єкуменічної єдності в розмаїтті. Це геополітичне євразійство було б послідовним і стабільним лише за умови поваги ідентичностей...» [11]; 2) євразійський проект не може засновуватися виключно на русо-центричній орієнтації. На думку Ж. Ж. Вюжіка, якщо мислити континентальними поняттями (від Атлантики до Сербії), цей проект матиме подвійну швидкість: 1) російсько-центричний навколо євразійського союзу, який зорганізується навколо російсько-слов'яно-православної складової; 2) середньоєвразійський чи центральноєвропейський, який простягається від Західної Європи, наступниці Каролінської імперії, та центральнодунайське євразійство, яке простягається вздовж Дунаю до його впадіння у Чорне море до Добруджі, сучасного кордону Румунії та Болгарії. Україна є сполучною ланкою між російсько-центричною Євразією та центральноєвропейською Євразією. Дослідник підсумовує, що «українська криза ймовірно є сприятливим моментом поміркувати і можливо заново визначити геополітичні осі Євразії потрібної ієрархії, яка ґрунтується на геополітичній троїстості західно-каролінзької/австро-угорсько-католицької та центральноєвропейської/слов'яно-православної євразійської» [11].

Таким чином, кризові події кінця 2013 – початку 2014 рр. змусили Захід згадати про стратегічне значення України з точки зору задоволення геополітичних амбіцій США, Росії чи європейських держав, але вони, зокрема Франція, ще достатньо далекі від погляду на Україну як на самодостатню дієспроможну державу – суб'єкт міжнародних відносин.

Проведений аналіз засвідчує деяку спільність підходів французьких дослідників до визначення ролі і місця України в сучасному світопорядку. Україна відіграє роль важливого геополітичного центра. Завдяки своєму одночасно вигідному і вразливому географічному розташуванню вона є мостом, буфером між західноєвропейською і євразійською цивілізаціями, зручними воротами західного світу до Росії. Саме в цьому полягає цінність України. Однак вона не сприймається геостратегічною діючою особою, здатною проводити самостійні політичні дії. Це обумовлюється комплексом проблем внутрішнього і зовнішнього характеру, успадкованим від складного історичного минулого України. Серед них нерозвинена національна ідентичність, етнічна, лінгвістична, релігійна неоднорідність, що провокує відцентрові сили, проблеми в управлінні державою, які призводять до нестабільності чи навіть перманентної кризовості суспільно-політичного та економічного життя країни, що в сукупності загрожує державному існуванню. Можна дискутувати стосовно глибини знань французьких дослідників історії формування території та державності України, що ставить насамперед завдання перед українськими науковцями завдання ширшої популяризації історії нашої держави закордоном. Україна сприймається французькими дослідниками у тісному симбіозі з Росією, як важливий чинник російської геополітики і геостратегії попри намагання української сторони «усамостійнитись». У сучасному багатополюсному світі Україна є важливим геополітичним центром, однак не є полюсом сили, яким Захід визнає Росію. Тому можливою перспективою для України бачиться не вибір між Сходом і Заходом, а орієнтація і на Схід, і на Захід відповідно до свого природного географічного розташування між цивілізаційними світами. Ймовірно, саме такий підхід до формування напрямків зовнішньої політики упродовж 1990-х – початку 2000-х рр. забезпечував Україні мир. Чи вдасться Україні реалізувати сценарій перетворення на один з полюсів сили покаже майбутнє, однак, як засвідчує сьогодення, шлях цей надскладний, жертвний і кривавий.

#### *Список використаних джерел*

1. Васюк Н. О. Геополітична стратегія держави кризового суспільства: стан наукових досліджень / Н. О. Васюк [Електронний ресурс] // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХАРПІНАДУ «Магістр», 2014. – Вип. 3 (46). – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-3/doc/1/03.pdf>.
2. Панченко Ж. О. Геополітичне позиціонування України в процесах євроінтеграції: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Ж. О. Панченко. – К., 2006. – 19 с.
3. Снігир О. В. Україна в геополітичних концепціях Європейського Союзу: динаміка «об'єкт-суб'єктних відносин: автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01 «Основи національної безпеки держави» / О. В. Снігир. – К., 2004. – 16 с.
4. Лозовицький О. Еволюція геополітики Франції / О. Лозовицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT\\_ID=27858&print=Y](http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=27858&print=Y).
5. Денисенко К. Ю. Геополітика та геостратегія Франції: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / К. Ю. Денисенко. – К., 2009. – 14 с.
6. Gourdin P. Ukraine: géopolitique d'un Etat tampon / P. Gourdin [Ressource électronique]. – Режим доступу: <http://www.diploweb.com/Ukraine-geopolitique-d-un-Etat.html>.
7. Бжезинский З. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы) / З. Бжезинский; пер. с англ. О. Ю. Уральской. – М.: Международные отношения, 1998. – 280 с.
8. Marchand P. Le conflit ukrainien, des enjeux géopolitiques et géoéconomiques / P. Marchand [Ressource électronique]. – Режим доступу: <https://echogeo.revues.org/13976>.
9. Del Valle A. Les racines géopolitiques de la crise ukrainienne et la brouille russo-occidentale / A. Del Valle [Ressource électronique]. – Режим доступу:

<http://www.atlantico.fr/decryptage/racines-geopolitiques-crise-ukrainienne-et-brouille-russo-occidentale-alexandre-del-valle-1019912.html>. 10. Pinatel J.-B. L'Ukraine en crise, un pays clé pour la construction de l'Eurasie / J.-B. Pinatel [Ressource électronique]. – Режим доступа: <http://www.geopolitique-geostrategie.fr/lukraine-en-crise-un-pays-cle-pour-la-construction-de-leurasie-64559>. 11. Vujic J. G. La Crise ukrainienne et la troisième voie géopolitique / J. G. Vujic [Ressource électronique]. – Режим доступа: <http://www.polemia.com/la-crise-ukrainienne-et-la-troisieme-voie-geopolitique>.

**Леся Халецкая**

### **ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ УКРАИНСКОГО КРИЗИСА В РАБОТАХ СОВРЕМЕННЫХ ФРАНЦУЗСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ**

*В статье рассмотрены подходы современных французских исследователей к определению роли и места Украины в геополитических условиях начала XXI века в связи с политическими событиями в Украине конца 2014 – начала 2015 гг. («революцией чести») и военной агрессией России против Украины, аннексией Россией Крыма. Раскрыто видение французскими учеными факторов геополитического статуса современной Украины, а также возможные сценарии ее дальнейшего развития.*

*Ключевые слова:* Украины, геополитический центр, Россия, ЕС, США.

**Lesya Khaletska**

### **GEOPOLITICAL CONTEXT OF UKRAINIAN CRYISIS IN WORKS OF MODERN FRENCH ACADEMICS**

*This article highlights opinions of modern French researchers on the role and place of Ukraine in present world's geopolitical situation (beginning of XXI century) in connection to political events that took place in Ukraine at the end of 2014 – at the beginning of 2015 (revolution of dignity); to the aggression of Russian Federation and the annexation of Crimea. Furthermore, opinions of researchers on the causes of modern geopolitical status of Ukraine are presented – they distinguish materialistic causes (geographical positioning, natural resources, level of development of the economy), population characteristics (individuals' and households' wealth, ethnical composition, language situation, religion) – and possible scenarios of further development based on those causes: either Ukraine to become a new-born member of European Union, or being divided; 'finlandisation' of the country or the road to become another satellite in Eurasian Union. Finally, the attitude of the EU countries and USA towards the crisis events is shown, and it becomes clear, that the opinions and actions of both the former and the latter are strongly dependent on preserving smooth relationship with Russian Federation. The analysis conducted has shown the unity of French researchers regarding the next thesis: Ukraine is an important geopolitical center, but it is not an active or vivid participant of international relations.*

*Key words:* Ukraine, geopolitical centre, Russian Federation, EU, USA.